

**REDISCUTAREA UNEI CONTROVERSE.
REZOLUȚIA DE UNIRE A LUI TEOFIL (21 MARTIE 1697)**

**DIE NACHBESPRECHUNG EINER KONTROVERSE:
TEOFILS UNIONSRESOLUTION (MIT DER KATHOLISCHEN KIRCHE, 21 MÄRZ 1697)**

ZUSAMMENFASSUNG

Die Studie bespricht erneut (nach), folgend den neuen Entdeckungen in den Archiven des Römisch-Katholischen Erzbistums aus Alba Iulia und der Kongregation *De Propaganda Fide* aus Rom, den Inhalt und die Bedeutung der *Unionsresolution* die von Teofil und „den ganzen Bistum“ am 21 März 1697 unterzeichnet wurde.

Die in das Archiv der Kongregation *De Propaganda Fide* aus Rom entdeckten Kopie der ersten (*Mărturisiri de credință*) *Glaubensgeständnis* (1697), so wie das Konzept der selben Urkunde, daß in das Archiv des Römisch-Katholischen Erzbistums aus Alba Iulia zu finden ist, bringen zusätzliche Informationen über den Ort wo die Akte entworfen worden ist, über die Autoren des Entwurfs, die Unterzeichneten der Akte und die Rute die von diesen ersten öffentlichen (offiziellen) Dokument, entworfen von der neuen Rumänischen Kirche, im Zusammenarbeit mit den Jesuiten, gefolgt wurde.

Nicht an letzter Stelle, diese zwei Dokumente schaffen die Gelegenheit für die Nachbesprechung, im Plan der historiographischen Quellen (Jesuiten und Protestanten) und der rumänischen Geschichtsschreibung (orthodoxe, griechisch-katholische und weltliche) der kontroversierten Problematik um das Jahr 1697 und bringt die genannten Klarmachungen, nötig für ein besseres Verstehen der Ereignissen aus Siebenbürgen (Alba Iulia, Cluj), im Februar-April 1697.

Așa cum se știe, istoriografia unei probleme solicită, din timp în timp, o examinare critică, necesară unei cunoașteri mai aproape de realitate. Cu atât mai mult cu cât, suntem în fața unui subiect controversat și viciat de tendințe confesionale partizane, este recomandabilă reexaminarea documentelor ce au stat la baza interpretărilor pentru a le degreva de devierile de la spiritul istoric și a permite cunoașterea istoriei realitate¹.

Trebuie precizat de la început că prezentarea noastră nu va avea drept obiect de studiu o descoperire, un act necunoscut al Unirii religioase a românilor de la 1697, ci un *concept* al deja cunoscutului *decret* semnat de Teofil la 1697. Noutatea acestui *concept* este însă că el dezvăluie faptul că *Mărturisirea de credință* semnată de Teofil a fost concepută și redactată la Cluj. A doua noutate principală adusă de rediscutarea acestui *concept* este semnalarea locului unde a fost depozitat chiar din 1697, de altfel, deja menționat de Greta Miron², anume la *Arhiva istorică a Congregației De Propaganda Fide* din Roma³.

Istoriografia consacrată documentului

Rezoluția de Unire semnată de Teofil, în 21 martie 1697, a fost în istoriografia ecleziastică – catolică (iezuită), ortodoxă, protestantă sau unită, unul din cele mai controversate și discutate documente ale Unirii. Fiecare din aceste istoriografii au avut o raportare specifică față de momentul primului sinod de Unire (februarie 1697) și particulară, relativ la *Mărturisirea de credință* a lui Teofil (martie 1697) care a urmat *Sinodului de Unire* de la Alba Iulia.

Iezuiților le datorăm, în cea mai mare parte, prin intermediul cronicilor redactate de aceștia: *Annales Missionis Dacicae ad ann. 1697*, *Annales Missionis Castrensis ad. Ann. 1697*⁴, Andreas

¹ Pompiliu Teodor, *În jurul sinodului mitropolitului din 1697*, în vol. *300 de ani de la Unirea Bisericii românești din Transilvania cu Biserica Romei. Actele colocviului internațional din 23-25 noiembrie 2000*. Coord. Gheorghe Gorun și Ovidiu Horea Pop, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 43-50.

² Greta Miron, „...poruncește, scoale-te, du-te, propoveduește ...”. *Biserica Greco-catolică din Transilvania. Cler și enoriași (1697-1782)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2004, p. 39.

³ Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli o „de Propaganda Fide“. Archivio Storico, fondo *Scritture riferite nei Congressi. Ungheria – Transilvania*, vol. 3, f. 39r-39v.

⁴ *Annales Missionis Dacicae ad ann. 1697*, păstrate la Biblioteca națională din Viena, redate fragmentar de N. Nilles, *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis in terris coronae S. Stephani*, I, Innsbruck, 1885, p. 177; *Annales*

Freyberger⁵, Andreas Illia⁶, Rudolph Bzenszky⁷, consemnarea cu fidelitate a actului din 21 martie 1697 și implicit punerea acestuia în circuitul istoriografic, prin preluările și analizele făcute ulterior în tratarea problematicii în lucrările unui Istvan Katona⁸ sau Nicolaus Nilles⁹.

Istoriografia protestantă, fără a da prea multe detalii, a consemnat și discutat, la rândul ei, încă din perioada imediat ulterioară Unirii (începând cu mijlocul secolului XVIII), existența acestui document, în cronicile și lucrările lui: Andreas Gunesch¹⁰, Francisc Fasching¹¹, Peter Bod¹², Iosif Benkö¹³ sau Joseph Fiedler¹⁴.

De asemenea, textul *decretului* redat de *Cronica* lui Andreas Illia a fost folosit, preluat și prelucrat de majoritatea cercetătorilor greco-catolici: Samuil Micu¹⁵, Gheorghe Șincai¹⁶, A.T. Laurian¹⁷, Timotei Cipariu¹⁸, George Barițiu¹⁹, Iosif Siegescu²⁰, Zenovie Pâclișanu²¹, Octavian Bârlea²² sau Cristian Barta²³.

Missionis Castrensis ad. Ann. 1697, păstrate tot la Arhivele de Stat din Viena (cu precizarea – *non vidi textum*, dar prezența menționării decretului este indicată într-o notă de N. Nilles, *op. cit.*, p. 169, nr. 2).

⁵ Andreas Freyberger, *Relatio historica Unionis Walachicae cum Romana Ecclesia*, redactată fie în anul 1702, fie în anii 1720-1725, Ediția I. Chindriș, Cluj-Napoca, 1996, p. 11, 42-44.

⁶ Andreas Illia, *Ortus et progressus variarum in Dacia gentium et religionum cum principis ejusdem usque ad a. 1722*, Cluj, 1730.

⁷ Rudolph Bzenszky, *Sylogimaeorum Transylvaniae Ecclesiae Libri Septem de Rudolph Bzenszky*, editat de V. Rus în *Acta Musei Napocensis*, 33/II, 1996 (1997), p. 369-457; 34/II, 1997 (1998), p. 183-275.

⁸ Istvan Katona, *Historia critica regnum Hungariae*, Tom XVII, Budae, 1805, cap. XXXVI.

⁹ N. Nilles, *op. cit.*, p. 163, 169-170, 177.

¹⁰ Andreas Gunesch, *Continuatio Historiae Bethlenianae ab 1663 ad 1699*, conform căruia mitropolitul Teofil, consultându-se doar cu 2 protopopi, fără să consulte clerul și poporul, înclină în partea catolicilor de frica protestanților. Acesta nu știa de nici un sinod de Unire al românilor, dimpotrivă afirmă caracterul particular al discuțiilor despre unire dintre mitropolit și iezuitul Baranyi. Vezi Nicolae Dănilă, *Unirea românilor transilvăneni cu Biserica Romei. Dosar critic. I: „Sinodul” de la Alba Iulia din februarie 1697*, în *Credința Străbună*, Anul VIII, Nr. 2 (131), februarie 1997, p. 4.

¹¹ Francisc Fasching, *Vetus Dacia*, Claudiopoli, 1742; Idem, *Nova Dacia ex probatis scriptoribus*, Cluj, 1743, p. 23-24.

¹² Bod Péter, *Brevis Valachorum Transylvaniam incolentium Historia*, în vol. Ana Dumitran, Gúdor Botond, Pr. Nicolae Dănilă, *Relații interconfesionale româno-maghiare în Transilvania*, Alba Iulia, 2000, p. 20-29.

¹³ Iosif Benkö, *Transsilvania sive specialis*, II, Viena, 1788, p. 230 și urm.

¹⁴ Joseph Fiedler, *Die Union der Walachen in Siebenbürgen unter K. Leopold I*, în *Sitzungsberichte der Philosophisch-Historischen Classe. Der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*, vol. 27, caietul III, Wien, 1858, p. 350-382.

¹⁵ Samuil Micu, *Historia Daco-Romanorum sive valachorum*, în *Instrucțiunea publică*, 1861, martie-aprilie, p. 66-118; Samuelis Klein, *Historia daco-romanorum sive valachorum*, cap. VII-XV, editată de August Treboniu Laurian, în *Foaia pentru Minte, Anima și Literatură*, Brașov, 1862, nr. 11-30, p. 81-236. Idem, *Scurtă cunoștință a istorii românilor*, Ediție îngrijită de Cornel Câmpeanu, București, 1963, p. 104-105; Idem, *Istoria românilor*, II, Ediție îngrijită de Ioan Chindriș, București, 1995.

¹⁶ Gheorghe Șincai, *Opere. III. Hronica Românilor*, Tom III. Ediție îngrijită și Studiu asupra limbii de Florea Fugariu. Prefață și Note de Manole Neagoe, București, Editura pentru Literatură, 1969, p. 234-235: redă numai în traducere românească textul manifestului lui Teofil după Andreas Illia, *Ortus et progressus variarum in Dacia gentium*, indicând și p. 7 și următoarele.

¹⁷ August Treboniu Laurian, *Documente istorice despre starea politică și religioasă a românilor din Transilvania*, în *Magazin istoriku pentru Dacia* suptu redacția lui A.T. Laurian și Nicolae Bălcescu, Tom III, București, 1846, p. 272-275: consideră declarația lui Teofil documentul oficial redactat la sfârșitul sinodului mare din februarie de la Alba Iulia și menit a fi trimis Vienei. Redă și transcrie textul în chirilice, în limba română urmat de textul în latinește, după A. Illia, ediția de la Cluj din 1764, urmat de comentariul, „Autorul cărții zice că nu pune ad verbum, cu tote acestea se vede a fi pre-contras, pentru că coprinde mai puțin decât dezbaterile”. Documentul a fost republicat la Viena, 1850 sub titlul: *Documente istorice despre starea politică și ieratică a românilor din Transilvania*.

¹⁸ Timotei Cipariu, *Acte și Fragmente latine romanesci pentru istoria besericei romane mai alesu unite*, Blasiu, 1855, p. 79-83 redă textul *Istoriei Bisericeii* a lui Samuil Clain, cu capitolul intitulat *Începutul Unirei*, unde preciza că Teofil „a adunat în luna lui februarie și martie 1697 sobor mare la Bălgrad la Mitropolie, se învoi spre primirea Unirei, și în numele său și al tot clerului dedu această declarație”. De asemenea, redă și transcrie textul în chirilice, în limba română și în latinește, după A. Illia, ediția de la Cluj, din 1730.

¹⁹ George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei. Pe două sute de ani în urmă*, subtitlul *Sinodul din 1697 ținut în cauza Unirii*, Sibiu, 1889, p. 168-170. A se vedea, în aceeași epocă, și lucrarea *Șematismul veneratului cler al Archidiecezei metropolitane Greco-catolice române de Alba Iulia și Făgăraș pe anul Domnului 1900, de la Sfânta Unire 200*, Blaj, 1900, p. 14.

²⁰ Iosif Siegescu, *A magyarországi románok Szent Uniója*, Budapest, 1896.

²¹ Zenovie Pâclișanu, *Istoria Bisericii Române Unite* (Partea I-a, 1697-1751), în *Perspective*, Nr. 65-68, An XVII, 1994-1995, p. 101-102, unde afirmă că la o lună după încheierea sinodului, în martie, s-a redactat *Decretum*-ul și atunci documentele ar fi fost trimise la Viena, cardinalului Kollonich, de către iezuitul Baranyi.

²² Octavian Bârlea, *Unirea Românilor (1697-1701)*, în *Îndreptar*, Nr. 49-50, Anul XIII, 1990, p. 11-12, spunea că sinodul s-a terminat în februarie, iar după o lună ar fi fost redactat *decretum*-ul.

Istoriografia ortodoxă, prin vocile lui: Andrei Șaguna²⁴, Nicolae Popea²⁵, I. Crișianu²⁶, George Popoviciu²⁷, T.V. Păcățeanu²⁸, Ștefan Meteș²⁹, Alexandru Pop³⁰, Ștefan Lupșa³¹, Silviu Dragomir³², Dumitru Stăniloae³³, Mircea Păcurariu³⁴ sau Alin Albu³⁵, neagă în majoritate ținerea vreunui sinod de unire în februarie, afirmând că actele acestuia sunt o plăsmuire a iezuiților, prin urmare false și consemnează faptul că textul *Decretului* lui Teofil nu se păstrează în original. Spre deosebire de cei menționați, Nicolae Dănilă face o prezentare a sinodului din februarie, iar rezoluția lui Teofil o consideră o emanație a acestui sinod. Discută, de asemenea, „minuta” ședinței *Congregației de Propaganda Fide*, subliniind însă inexistența, în original, a actului din 21 martie 1697³⁶.

Cei neangajați confesional au stăruit asupra problemelor de ordin politic sau cultural dintr-o perspectivă istorică, cu accent pe reconstituirea faptelor. În acest sens trebuie consemnate raportările critice și interpretative aparținând istoriografiei laice, care, de-a lungul timpului, prin I. Tóth Zoltan³⁷, David Prodan³⁸, Mathias Bernath³⁹, Pompiliu Teodor⁴⁰, Greta Miron⁴¹, Maria Someșan⁴², Ioan Chindriș⁴³, Gheorghe Gorun⁴⁴ sau mai recent, prin exegezele lui Remus Câmpeanu⁴⁵, a discutat conținutul și semnificația *Manifestului de Unire* a lui Teofil și l-a contextualizat în atmosfera generală a epocii.

De remarcat că istoricii de inspirație ortodoxă sau greco-catolică, decenii la rând, s-au antrenat într-o polemică centrată pe autenticitatea actelor Unirii și a rolului iezuiților. Au deviat astfel exegeza de la critica internă la critica externă a textelor, fără a ajunge la rezultate comun acceptate. Dacă ortodocșii au contestat în bloc documentele Unirii, drept emanație oficiale ale Bisericii Române Unite

²³ Cristian Barta, *Tradiție și dogmă. Percepția dogmatică a Unirii cu Roma în operele teologilor greco-catolici (secolele XVIII-XIX)*, Blaj, Editura Buna Vestire, 2003, p. 20-29.

²⁴ Andrei Șaguna, *Istoria bisericii ortodoxe răsăritene universale, de la întemeierea ei până în zilele noastre*, II, Sibiu, 1860, p. 130-139.

²⁵ Nicolae Popea, *Vechea mitropolie ortodoxă română a Transilvaniei, suprimarea și restaurarea ei*, Sibiu, 1870, p. 89-90.

²⁶ I. Crișianu, *Beiträge zur Geschichte der kirchlichen Union der Rumänen in Siebenbürgen unter Leopold I*, Hermannstadt, 1883.

²⁷ George Popoviciu, *Uniunea românilor din Transilvania cu biserica romano-catolică sub imperatul Leopold I*, Lugoj, 1901.

²⁸ T.V. Păcățeanu, *Cartea de aur sau Luptele politice-naționale ale românilor de sub coroana ungară*, I, Ediția a II-a, Sibiu, 1904; toate textele sunt traduse integral în română și nu sunt date în latină sau maghiară.

²⁹ Ștefan Meteș, *Istoria bisericii și a vieții religioase a românilor din Ardeal și Ungaria*, vol. I, Arad, 1918.

³⁰ Alexandru Pop, *Desbinare în biserica românilor din Ardeal și Ungaria 1697-1701*, București, 1921, p. 26-27.

³¹ Ștefan Lupșa, *Biserica Ardeleană și "Unirea" în anii 1697-1701*, București, 1948, p. 28-39.

³² Silviu Dragomir, *Românii din Transilvania și Unirea cu Biserica Romei. Documente apocrife privitoare la începuturile unirii cu catolicismul roman (1697-1701)*, București, 1963, p. 6-10.

³³ Dumitru Stăniloae, *Uniatismul din Transilvania. Încercare de dezmembrare a poporului român*, București, 1973, p. 20-21.

³⁴ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II (sec. XVII - XVIII), Ediția a II-a, București, 1994, p. 291-292.

³⁵ Alin Albu, *Viziunea lui Silviu Dragomir asupra unirii religioase din Transilvania (I)*, în *Altarul Reîntregirii*, Serie nouă, Anul IX, Nr. 2, 2004, p. 181-182.

³⁶ Nicolae Dănilă, *Documentele Unirii de la Alba Iulia (1697-1701). Decretul sinodal de Unire din 21 martie 1697*, în *Unirea*, Serie Nouă, Anul IX, Nr. 5 (82), mai 1998, p. 7; Idem, *Unirea românilor transilvăneni cu Biserica Romei. Dosar critic. I: „Sinodul” de la Alba Iulia din februarie 1697*, în *Credința Străbună*, Anul VIII, Nr. 2 (131), februarie 1997, p. 4; Idem, *Unirea românilor transilvăneni cu Biserica Romei. Dosar critic. III: Scrisoarea din 10 iunie 1697 (1-a parte)*, în *Credința Străbună*, Anul VIII, Nr. 2 (131), februarie 1997, p. 4.

³⁷ I. Tóth Zoltán, *Primul secol al naționalismului românesc ardelean 1697-1792*. Traducere din limba maghiară de Maria Someșan, București, Editura Pythagora, 2001, p. 23, 281.

³⁸ David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum. Din istoria formării națiunii române*, București, Editura Enciclopedică, 1998, p. 166.

³⁹ Mathias Bernath, *Habsburgii și începuturile formării națiunii române*. Traducere de Marionela Wolf. Prefață de Pompiliu Teodor, Cluj, Editura Dacia, 1994, p. 103-105.

⁴⁰ Pompiliu Teodor, *Reformă catolică și Aufklärung în epoca Luminilor*, în *Spiritualitate transilvănească și istorie europeană*. Editori Iacob Mărza & Ana Dumitran, Alba Iulia, 1999, p. 167-175, p. 170; Idem, *În jurul sinodului [...]*, p. 46-49.

⁴¹ Greta Miron, *op. cit.*, p. 37-40.

⁴² Maria Someșan, *Începuturile Bisericii Române Unite cu Roma*, București, 1999, subcapitolul 2. *Aderarea mitropolitului Teofil la Biserica Romană*, p. 35-38.

⁴³ Ioan Chindriș, *Cultură și societate în contextul Școlii Ardelene*, Cluj-Napoca, Editura Cartimpex, 2001, p. 10, 15-16.

⁴⁴ Gheorghe Gorun, *Problematicele Unirii Bisericii românești din Transilvania cu Biserica Romei între istorie și politică*, în *Biserica românească și societatea transilvănească. Studii de istorie a Bisericii Greco-Catolice românești*, Oradea, 2002, p. 71-84.

⁴⁵ Remus Câmpeanu, *Biserica Română Unită între istorie și istoriografie*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003, *passim*.

cu Roma, pentru istoriografia greco-catolică sinodul de la 1697 a reprezentat o realitate întemeiată pe acte autentice. Dată fiind această situație, ne vom concentra asupra criticii interne a *conceptului* pus acum în discuție și asupra conținutului și nu vom stăruia asupra semnificației istorice sau teologice, din simplul motiv că această problematică a constituit o prioritate pentru exegeții săi.

Conținutul *conceptului Decretului de Unire (21 martie 1697)*

Documentele contemporane desfășurării evenimentelor relatau în unanimitate că, la sfârșitul sinodului din februarie 1697, s-a redactat un *Decretum* sau *Manifestum*, un fel de tomus sinodal, prin care mitropolitul Teofil Seremi (1692-1697) și clerul întreg au acceptat Unirea cu Biserica Romei și terminându-se sinodul, actele și *Manifestum*-ul (*Decretul*) au fost trimise împăratului și cardinalului la Viena.

Textul decretului de Unire ni s-a transmis, încă din epocă, în trei variante, în următoarele trei lucrări: *Annales Missionis Castrensium ad. Ann. 1697*⁴⁶; de aici, a trecut la Andreas Freyberger⁴⁷ prima variantă. A doua variantă a fost reprodusă în lucrarea lui Andreas Illia⁴⁸. Decretul redat de Andreas Illia și folosit de majoritatea cercetătorilor (Samuil Micu, Gheorghe Șincai, A.T. Laurian, T. Cipariu, N. Nilles, S. Dragomir etc.) este puțin diferit de cel redat de Andreas Freyberger și provine direct din sursa contemporană iezuită: *Annales Missionis Castrensium ad. Ann. 1697*. Nu se știe de unde a reprodus Andreas Illia textul în cartea sa. Aceasta se deosebește în formularea revendicărilor românilor de *Cronica* lui Freyberger care, ca și *conceptul* discutat de noi, este mai explicit în redarea primei cereri a românilor: „Interea humillimè instamus apud Sacratissimam Caesaream Maiestatem scilicet dignetur nostros Sacerdotes, et ritus nostris Monachos eorundem Privilegiorum et Jurium participes facere, quibus iam⁴⁹ gaudent non tantum Sacerdotes Romano-Catholicis, sed etiam Ariani, Lutherani, Calviniani, ac, ut eximantur à portionibus, pensionibus. Specimis, et quibusvis tributis, militumque Quartiriis, prout Clementissimè eximuntur à similibus Sacerdotes receptorum in Transylvania Religionum. [s.n., pentru că acest text nu apare la Andreas Illia, Samuil Micu, Gheorghe Șincai sau Timotei Cipariu]⁵⁰. Cea de a treia variantă este cea pe care am văzut-o noi în *Arhiva istorică a Congregației De Propaganda Fide*, al cărui text este aproape identic cu cel redat de Andreas Freyberger cu trei deosebiri însă. Prima doar de formă și trei de conținut și implicit de formă, ambele prezente în finalul documentului, pe a doua foaie. În *conceptul* documentului, păstrat din 1697 la Roma, apare o diferență la formularea celui de-al treilea postulat al românilor adresat împăratului, care preciza că preoții să depindă de episcop și în nici un fel de laici ca până atunci. Conținutul a rămas același, doar forma apare, de această dată, deosebită de cea prezentă în *Cronica* lui Freyberger: „[39^v...] 3^{io} ut adaequata dependentia, et Parochorum dispositio penes Episcopum, et nullo modo penes saeculares: sit per hoc tamen nolentes dominiorum terrestrium honoris derogare; aut Juri in omnibus licitis, et honestis, quae iisdem convenit, Ecclesiasticos praestare [s.n.]”⁵¹. Prima deosebire de conținut, desigur și de formă, între textul lui Andreas Freyberger și *conceptul* actului descoperit de noi este că Freyberger menționează numele semnatarilor actului, „episcopul” Teofil și al părintelui Ladislau Barany, preot în biserica romano-catolică din Alba Iulia⁵², în timp ce *conceptul* păstrat la Roma specifică doar: „[...] In cuius rei fidem manu nostra subscripsimus, et tum Episcopali tum universitatis sigillo scripta communivimus [...]”⁵³. Principala deosebire între variantele anterioare cunoscute ale acestui document și *conceptul* păstrat la Roma constă în locația diferită. Andreas Freyberger și Andreas Illia indicau emiterea documentului la Alba Iulia⁵⁴, iar *conceptul* consemnează:

⁴⁶ N. Nilles, *op. cit.*, p. 169, n. 2, cu precizarea – *non vidi textum*.

⁴⁷ Andreas Freyberger, *op. cit.*, p. 42-44.

⁴⁸ Andreas Illia, *op. cit.*, în cele două ediții: 1730 și 1764, p. 7-8.

⁴⁹ Corect ar fi *jam*.

⁵⁰ Nicolae Dănilă, *Documentele Unirii de la Alba Iulia (1697-1701). Decretul sinodal de Unire din 21 martie 1697*, în *Unirea*, Serie Nouă, Anul IX, Nr. 5 (82), mai 1998, p. 7.

⁵¹ Andreas Freyberger, *op. cit.*, p. 44: „3 Ut adaequata dependhntia & dispositio parochorum sit poenes episcopum, & nullo modo penes seculares, ut hactenus. Per hoc tamen nolumus dominorum terrestrium honori quidquam derogare; imo in omnibus licitis & honestis, quae concernunt ecclesiasticos, illis praestare”.

⁵² *Ibidem*: „Nos inquam praeominati, Theophilus episcopus, ac clerus universus, haec a Sua Sacratissima Caesarea Regiaeque M[ajesta]te humillime postulamus, ac ad praementionata puncta obligamus, coram R[everen]do P[at]re Ladislao Barany, ecclesiae Romano-Catholicae Albae Iuliae plebano. In cujus rei majorem fidem ac robur, manu nostra subscripsimus, & tum episcopali, tum universitatis sigillo communivimus”.

⁵³ Vezi p. 2 din *Anexa* studiului.

⁵⁴ Andreas Freyberger, *op. cit.*, p. 44 și Andreas Illia, *op. cit.*, 1764, p. 7-8: „Datum Albae Juliae, a. 1697 die 21^a Martii”.

„Datum Claudiopolis Anno 1697 21 Martii.” A treia deosebire în conținut, între cunoscutele variante anterioare reproduse de Freyberger – Illia și *conceptul* aici discutat, este că acesta nu precizează semnatarii, în timp ce anterioarele dau: „Theophilus episcopus, ac clerus universus”⁵⁵.

Concluzii

Informațiile care se pot desprinde din prezentarea acestui *concept* al *Declarației de Unire a lui Teofil* sunt următoarele:

Toate cele trei variante discutate probează veridicitatea sinodului desfășurat la Alba Iulia în februarie 1697. Textul văzut de noi la Roma este însă singura dintre variantele păstrate până acum sub formă documentară într-o arhivă, celelalte fiind intermediare prin *Cronicile* ulterioare ale lui Andreas Freyberger și Andreas Illia. Mai mult, o confirmare a ajungerii știrii privind unirea românilor la Viena o găsim în aceeași arhivă a *Congregației De Propaganda Fide*, unde există un *Proces verbal*, datat 4 iunie 1697, în care este amintită scrisoarea nuntului din Viena expediată la 27 aprilie, prin care acesta anunța „[...] trecerea făcută de episcopul grec schismatic al valahilor din Transilvania de la greșelile Schismei la Sfânta Credință Catolică împreună cu întregul său cler și cu multe mii de persoane”⁵⁶. Așadar, avându-se în vedere redarea contemporană a textului *Decretului* (1697) și discutarea subiectului, în prezența unui *concept*, trimis la Roma de Nuntul Francesco Buonvisi de la Viena⁵⁷, așa cum reiese din „minuta” ședinței *Congregației de Propaganda Fide*, părerea lui Silviu Dragomir⁵⁸ cum că acesta este un fals târziu al iezuiților, nu mai poate fi susținută.

Un argument în plus pentru redactarea *Declarației de Unire* a lui Teofil ulterior terminării sinodului general de Unire este precizarea locației „Datum Claudiopolis”. Faptul că locația redactării *Documentului* la Cluj, și nu la Alba Iulia ca în variantele precedente, nu e o întâmplare sau o greșală. Ea este confirmată și de un alt *concept*, găsit recent la Arhiva Arhiepiscopiei Romano-Catolice din Alba Iulia⁵⁹, ulterior morții lui Teofil, elaborat tocmai pentru a se încerca, probabil, prezervarea validității și angajamentelor făcute de români, prin actul din 21 martie 1697. Acest *concept*, redactat în numele unei persoane căreia nu i se precizează numele, probabil tocmai pentru că documentul trebuia rescris de persoana în cauză, preciza relativ la redactarea actului, locul și pe autorii documentului din martie 1697: „[...] Claudiopoli die 20 marty personaliter comparentes praesentibus Admorum RR.CC. Sigismundo Vizkeleti et Ladislao Baranyi, illo Claudiopolitanae et Colos-Monostoriensis, isto Albensis Romano-Catholicarum Ecclesiarum Parochis, quibus expeditis Viennam ad Augustissimam Aulam literis ibidem a Sua Sacratissima Maiestate nunc victoriose regnante LEOPOLDO I [...]”. Conform acestui *concept*, păstrat la Alba Iulia, știm despre cel care avea să devină emițătorul documentului că îl înlocuia, în calitate de vicar, pe de curând decedatul episcop Teofil; că în anul respectiv, 1697, la 20 martie, fusese prezent la Cluj înaintea iezuiților Sigismund Vizkeleti – parohul Clujului și al Mănășturului, și a lui Ladislau Bárányi – parohul Albei Iulia, care au înaintat scrisoarea împăratului Leopold, solicitând pentru români bunăvoința imperială în schimbul acelor puncte acceptate în cadrul sinodului la Alba Iulia, în 1697, reproduse în continuare. De asemenea, în numele său și al întregului cler, cel care avea să devină semnatarul actului promitea Maiestății Sale că vor fi respectate acele patru puncte florentine, redate aproape *ad litteram* ca și în decretul de unire din 21 martie 1697, la care este adăugat un punct cinci, prin care vicarul declara supunere absolută arhiepiscopului de Strigoni, atât referitor la problema alegerii episcopului Bisericii Unite, cât și în toate celelalte probleme presupuse de unire. Promisiunea era făcută înaintea iezuiților Michael Sárhegyi și Francisc Szentkereszt, parohii bisericii romano-catolice din Alba Iulia. În continuare erau înșirate cele trei solicitări ale Bisericii românilor prezentate în decretul din 21 martie 1697, reproduse și ele aproape *ad litteram*. Declarația urma să fie întărită cu semnătură proprie, cu sigiliul episcopal și cu cel al sinodului.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ Arhiva Congregației de Propaganda Fide, a. 1697, vol. 67, f. 175v, nr. 15, și publicat de Mons. O. Bârlea, *Unirea românilor (1697-1701)*, în *Perspective*, XIII, nr. 49-50, 1990, p. 75-76: „[...] che ragguaglia del passaggio fatto dal vescovo Greco Scismatico di Vallachia in Transilvania dagl' errori dello Scisma alla S. Fede Cattolica col seguito di tutto il suo clero, e di molte alter migliaia di persone”.

⁵⁷ Nicolae Dănilă, *Unirea românilor transilvăneni cu Biserica Romei. Dosar critic*. III, p. 4.

⁵⁸ Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 18, 20.

⁵⁹ Ana Dumitran, *Unirea cu Roma a românilor ardeleni din perspectiva unei noi surse documentare*, în *Annales Universitatis Apulensis, Series Historica*, Nr. 7, Alba Iulia, 2003, p. 233-235.

Prin urmare, ambele *concepte* certifică fără nici o îndoială desfășurarea unui sinod general la Alba Iulia, în februarie 1697, urmat de formularea unui decret de unire în 21 martie 1697, redactat – constatăm acum – la Cluj, cu precizarea aderării la Unirea cu Biserica Romei, în baza punctelor florentine însoțite de cererile românilor adresate împăratului.

Conceptul descoperit recent la Arhiva Arhiepiscopiei Romano-Catolice din Alba Iulia înregistrează, pe lângă iezuiții consemnați anterior, pe cei care au luat parte efectiv la discuțiile și la redactarea *conceptului*. Cei trei iezuiți apar împreună cu un reprezentant al Bisericii românilor, la Alba Iulia, de această dată în absența lui Ladislao Bárányi, dar care, totuși, este menționat: „Nos inquam praenominati N.N. in locum demortui nuper Reverendissimi Domini Theophili Episcopi nostri nunc sede vacante substitutus Vicarius, et Clerus Universus haec a sua Sacratissima Maiestate humillime iterum atque iterum postulamus, ac ad praenotata puncta obligamus ita nunc rursus Albae Juliae coram Admodum RR. PC. Michaële Szárhegyi et Francisco Szent-Kereszti pro nunc Ecclesiae Romano-Catholicae Albensis Parochis, prout hoc eodem Anno Claudiopoli coram Admodum R.C. Sigismundo Vizkeleti Ecclesiae Romano-Catholicae Claudiopoli Parocho, ac coram Admodum R.C. Ladislao Baranyi, ejusdem Romano-Catholicae Ecclesiae Albae Juliae Plebano obligaveramus [...]”⁶⁰. Cel mai probabil, aceiași iezuiți au lucrat împreună cu Ladislau Bárány și la formularea anterioarei *Declarații de Unire a lui Teofil* (21 martie 1697), după care credem noi că s-a făcut copia, care a fost expediată Nunțiatunii din Viena și pe care aceasta a trimis-o *Congregației de Evanghelizare a Popoarelor*, în 27 aprilie 1697, la Roma.

Așadar, revenind la varianta păstrată în arhivele romane, prezentată aici, trebuie să spunem că ea nu poartă nici o semnătură, specificând, similar *conceptului* redactat ulterior morții lui Teofil, mai sus prezentat: „In cuius rei fidem manu nostra subscripsimus, et tum Episcopali tum universitatis sigillo scripta communivimus. Albae Juliae die Anno ”⁶¹. Desigur, acest fapt poate explica, în final, dispoziția dată de papa Inocențiu al XII-lea „Domnul Nunțiu să ceară Episcopului obișnuita profesiune de credință și să o transmită la intenție”, consemnată în aceeași „minută” a ședinței *Congregației De Propaganda Fide*⁶². Existența în arhivele romane a celor două documente, *Declarația de Unire* și „minuta” ședinței de la Congregație, dovedesc indubitabil că, alături de Viena, Roma a fost informată cu promptitudine și rigoare asupra desfășurării evenimentelor din Transilvania.

Toate cele prezentate au constituit suficiente motive pentru rediscutarea controversatei *Declarații de Unire a lui Teofil* (21 martie 1697). Mai mult, am dorit să punem în circuitul istoriografic una dintre variantele disputatului document. El este cronologic, cel mai probabil, prima redactare (concept) din cele cunoscute până acum.

LAURA STANCIU

⁶⁰ *Ibidem*, p. 233.

⁶¹ *Ibidem*, p. 235.

⁶² *Arhiva Congregației De Propaganda Fide*, a. 1697, vol. 67, f. 175v, nr. 15, și publicat de Mons. O. Bârlea, *Unirea românilor (1697-1701)*, în *Perspective*, XIII, nr. 49-50, 1990, p. 75-76: „[...] Rescriptum: Dominus Nuntius procurat ab Episcopo solitam professionem, eamque transmittat et ad mentem”.

ANEXĂ⁶³

[39^r] « Littera Valachorum in Transylvania habitantium quas in causa Religionis et Fides suae tum ad Eminentissimum Cardinalem Colonitsch, tum ad Augustissimum dederunt in haec ipsa verba.

Nos Theophilus Dei gratia Ecclesiae Valachicae in Transylvania Episcopus, et universus Clerus Ecclesiae eiusdem, cum elapso Februario Alba Iuliae Generalem diaetam celebraremus, unanimi consensu conclusimus, redire in gremium S^{tae} Matris Romano Catholicae Ecclesiae. Eidemque nos reuniris admittentes, et credentes omnia; qua illa admittit, et credit, ac inprimis illa 4. puncta, in quibus dissensimus, profitemur.

Primo agnoscimus Romanum Pontificem totius Ecclesiae per orbem diffusae Caput esse visibile. 2do profitemur praeter Coelum, Sedem Beatorum, et infernum, carcerem damnatorum tertium dari locum, in quo animae nondum plenè expiatae, detinentur, et purificantur. 3^{io} panem Azymum sufficientem esse materiam Sacrificii Missae, et Liturgiae non dubitamus. 4^{io} Spiritum Sanctum Tertiam in Trinitate Personam à Patre et Filio procedere credimus, ac reliqua omnia admittimus, profitemur, et credimus, qua Sancta Mater Romana Catholica Ecclesia admittit, profitetur, et credit. Interea humillimè instamus apud Sacratissimam Caesaream Maiestatem scilicet dignetur nostros Sacerdotes, et ritus nostris Monachos eorundem Privilegiorum et Jurium participes facere, quibus iam⁶⁴ gaudent non tantum Sacerdotes Romano-Catholicis, sed etiam Ariani, Lutherani, Calviniani, ac, ut eximantur à portionibus, pensionibus. Specimis, et quibusvis tributis, militumque Quartariis, prout Clementissimè eximuntur à similibus Sacerdotes receptorum in Transylvania Religionum.

2° ut in quolibet pago, in quo Parochus est, domum habeat // [39^v] Ecclesia, ne in aliena domo, aut fundo cogatur Parochus habitare. 3^{io} ut adequata dependentia, et Parochorum dispositio penes Episcopum, et nullo modo penes saeculares: sit per hoc tamen nolentes dominiorum terrestrium honoris derogare; aut Juri in omnibus licitis, et honestis, quae iisdem convenit, Ecclesiasticos praestare. In cuius rei fidem manu nostra subscripsimus, et tum Episcopali tum universitatis sigillo scripta communivimus. Datum Claudiopolis Anno 1697 21 Martii./ »

⁶³ Transcrierea documentului îi aparține asist. univ. drd. Andreea Mârza, căreia îi mulțumim pentru ajutor.

⁶⁴ Corect ar fi *jam*.